

МІСЦЕ ЕКСКУРСІЙ ТА ПОХОДІВ У ВИВЧЕННІ КОРИСНИХ КОПАЛИН В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ

Даценко Л.М. к. г-м. н. наук, доц., Зав'ялова Т.В. асистент, Непша О.В.
асистент, Самек Ю.І. магістр,

Мелітопольський державний педагогічний університет

Роль екскурсій та походів школярів у вивченні свого краю особливо підвищується в теперішній час, коли питання раціонального використання природних ресурсів та охорони довкілля набувають першочергового значення. Оволодіння основами раціонального природокористування стають необхідними для кожного громадянина незалежної України.

Вивчення корисних копалин починається вже у початкових класах в курсі «Географія рідного краю». Вони дізнаються, що таке гірська порода, мінерал, родовище. Саме в цьому курсі вчитель знайомить учнів з поняттям «корисна копалина» та вивчають ті з них які мають найбільше поширення в своїй області [10].

Під час вивчення корисних копалин у фізико-географічних курсах (VI- VIII класи) головна увага приділяється закономірностям їх формування і розміщення у зв'язку з геологічною будовою і геологічною історією територій. В економіко-географічних курсах (IX-X класи) основну увагу вчитель зосереджує на питаннях економіко-географічної оцінки корисних копалин та родовищ, які є в регіонах, що вивчаються, на проблемах та особливостях добування корисних копалин відповідно до соціально-економічних і природних факторів, впливу на її структуру і розвиток господарства території, географічний поділ праці, який тут склався [5,6,9,11].

У процесі вивчення мінеральних багатств свого краю слід пам'ятати наказ видатного вченого-геолога академіка О.Є. Ферсмана: ніколи не можна заспокоюватись на досягнутому рівні знань, які можуть безмежно вдосконалюватися і поглиблюватися. Нові факти, нова техніка, нові методи відкривають у кожній галузі знань величезні горизонти і приводять до нових

відкриттів. Визначаються нові корисні властивості навіть давно відомих речей, удосконалюються способи добування. Мінерали, що вважалися непотрібними, ні на що непридатними, раптом перетворюються в цінні корисні копалини. Старі, покинуті рудники починають знову використовуватися та інше [7].

Отже в процесі вивчення корисних копалин рідного краю, України та світу учні повинні:

- засвоїти які з корисних копалин є рудними та нерудними, вичерпними та невичерпними;
- засвоїти зміст і співвідношення понять мінерал-гірська порода-корисна копалина; рудопрояв-родовище-басейн; корисні копалини-мінеральні ресурси-мінерально-сировинна база і т.д.;
- засвоїти та зрозуміти відмінність та взаємозв'язок у фізико-географічному підходах до вивчення корисних копалин та їх родовищ;
- вміти використовувати і наносити на карту конкретні дані про різні копалини та їх родовища;
- застосовувати знання про корисні копалини для виявлення взаємозв'язків (наприклад обґрунтовуючи і пояснюючи розміщення господарства окремих країн і районів формування територіально-виробничих комплексів тощо);
- ознайомитися з економічним аспектом добування корисних копалин, вміти робити найпростіші економічні розрахунки, наприклад, маючи дані про потреби підприємства в сировині, визначити район раціонального його розміщення і т.д.

Для вивчення корисних копалин в шкільному курсі географії, як і для засвоєння інших географічних знань, застосовують найрізноманітніші методи та прийоми. Тому дана стаття не має на меті дати методику вивчення корисних копалин у У-Х класах як систему, а лише пропонує деякі прийоми роботи, що сприяють розвитку мислення учнів під час вивчення корисних копалин. Щоб знання учнів не були тільки з підручника, вивчати корисні

копалини доцільно в Полі чи на підприємстві гірничодобувної промисловості. Тут учні освоюють польові способи вивчення родовищ корисних копалин, а також шляхи їх раціонального використання людиною. Саме тому велике значення у вивченні корисних копалин розуміння закономірностей, причинно-наслідкових зв'язків мають географічні екскурсії та походи. Ефективність екскурсій і походів залежить від рівня підготовки до них самого вчителя, поставленої мети, від планування роботи учнів на цей період. Геологічні екскурсії та походи створюють найсприятливіші умови для закріплення у свідомості учнів здобутих знань. Тільки завдяки вивченню відслонення у природі абстрактні уявлення учнів набувають реального змісту. Це ж стосується поняття про шарувату будову земної кори, про порушене і непорушене залягання осадових утворень - розломи, тріщини, складки, про те, що родовища корисних копалин - нагромадження гірських порід або мінералів, які можуть бути використані людиною.

Під час геологічної екскурсії або походу важливо навчити учнів:

- характеризувати геологічні відслонення;
- розпізнавати й описувати різні фізико-геологічні процеси і явища;
- спостерігати й оцінювати вплив людини на геологічну будову і рельєф території та, виходячи з побаченого, розуміти і самостійно формулювати завдання щодо охорони довкілля та раціонального використання надр земної кори;
- у міру можливостей цілеспрямовано шукати рудопрояви корисних копалин у своєму районі;
- користуватися приладами та інструментами, призначеними для польових робіт; і користуватися визначниками, систематизувати й оформляти прості геологічні колекції;
- в загальному вигляді відтворювати фізико-географічні особливості утворення найважливіших порід за умовами їх залягання і таким

чином вивчати історію геологічного минулого свого краю [4].

Під час роботи в поході потрібні польова книжка або щоденник, карти, фотоапарат, гірський компас, шкільний нівелір, молоток, зубило, рулетка м'яка, 10%- вий розчин соляної кислоти у пляшці з притертим корком, папір, мішечки для зразків. Багато що з польового обладнання можна виготовити власними силами (наприклад, шкільний нівелір). Як геологічний молоток можна використовувати звичайний, але насаджений на довгу рукоятку і т.д.[3].

Звичайні шкільні геологічні екскурсії і походи можуть бути тематичними, коли вивчаються окремі особливості геологічної будови і геолого- геоморфологічного розвитку території, і комплексними краєзнавчими ¹ екскурсіями, спрямованими на всебічне вивчення свого району. Природно, що екскурсіям повинна передувати велика підготовча робота вчителя. А така робота починається ще в студентські роки.

В професійній підготовці вчителів у вищих навчальних педагогічних закладах велика роль належить навчальним польовим практикам які є однією і³ провідних складових частин у підготовці кваліфікованих викладачів географічних спеціальностей. Саме вони готують майбутнього вчителя предметника до самостійних географічних досліджень й спостережень та системного використання краєзнавчого матеріалу в його педагогічній діяльності. Такими є польові практики фізико-географічного циклу - з геології, геоморфології, географії ґрунтів, фізичної географії[1,2].

Географічні екскурсії та походи мають велике природоохоронне значення. Під час екскурсій та походів вчитель знайомить учнів з основами раціонального природокористування. Питання раціонального природокористування та ресурсозбереження є одними з нагальних питань сьогодення. Саме сучасний вчитель-географ повинен володіти не тільки необхідною сумою теоретичних знань, але і вмінням на конкретних прикладах свого краю застосовувати їх на практиці - навчити своїх вихованців розуміти і любити природу, раціонально використовувати її

скарби, прививати високу екологічну культуру, особливо в теперішній час, коли освітянська діяльність спрямована на екологічне виховання школярів [10].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Воронка В.П., Непша О.В. Польова комплексна фізико-географічна практика як форма професійної підготовки вчителя географії//Збірник наукових праць міжрегіональної науково-практичної конференції за підсумками виробничої практики студентів. – Мелітополь: Таврійська державна агротехнічна академія, 2005. - С.39-42
2. Воронка В.П., Непша О.В. Відтворення краєзнавчого принципу дослідження при проведенні польових практик фізико-географічного циклу //Соціально-економічна трансформація суспільства в умовах глобалізації: Матеріали Міжнародної наук.-практ. конф/За заг. ред. В.М. Огаренка. - Мелітополь, 6 травня 2005 р. - Мелітополь, МІДМУ Гуманітарного університету «ЗІДМУ», 2005. -С. 172-173.
3. Войлошников В.Д., Войлошникова Н. А. Географія корисних копалин та вивчення їх у школі. - К.: «Рад. школа», 1978. - 143 с.
4. Даценко Л.М. Контрольні роботи з геології. - Мелітополь; Видавництво «Люкс», 2006. - 125 с.
5. Копернік С.Г., Скуратович О.Я. Географія материків і океанів: Підруч. для 7 класу загальноосвіт. навч. закладів. -К.: Навчальна книга, 2005. -319 с.
6. Масляк П.О., Шищенко П.Г. Географія України: Підручник для 8-9 класів середніх шкіл. -К.: Зодіак-ЕКО, 2004. - 432 с.
7. Непша О.В. Роль комплексної польової практики з фізичної географії у формуванні в студентів навичок і вмінь екологічної освіти у їх подальшій професійній діяльності//Екологія: наука, освіта, природоохоронна діяльність: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. -К.: Наук, світ, 2007. -С.108

⁸ Скуратович О.Я., Круглик Л.І., Коваленко Р.Р. Загальна географія:

Підручник для 6 класу, -К.: Зодіак-ЕКО, 2005. -319 с.

9- Пічугін Б.В., Федченко Ю.І. Шкільний визначник мінералів і гірських порід. -К.: Рад. школа, 1982. -136 с.

10.. Шилова Л.Г., Тімашова В.І. Географія рідного краю Запорізька область. -Запоріжжя: «Горизонт», 1999. - 133 с.

11. Топузов О.М., Тименко Л.В. Економічна і соціальна географія світу: Підруч. дія 10 кл. загальноосвіт. навч. закладів. - К.: Зодіак-ЕКО, 2005. -208 с.